

Рожило М. А.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Заболотна П. С.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА З СОЦІАЛЬНО-ЧУТЛИВИМИ ТЕМАМИ В МЕДІА ПІД ЧАС ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЮДЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ)

Статтю присвячено визначенню особливостей роботи журналіста з соціально-чутливими темами. Зосереджено увагу на окресленні питань чутливої журналістики та її ролі в контексті життя людей із порушенням слуху в умовах війни. Описано процес реалізації теми осіб із порушенням слуху в сучасних медіа, акцентовано на важливості професійного журналістського підходу до тем, які фокусуються на житті цієї вразливої соціальної групи в умовах воєнних дій.

Обґрунтовано, що життя осіб із порушенням слуху – одна з багатьох чутливих тем, які необхідно висвітлювати з особливою увагою до почуттів і безпеки людей. Війна робить ці теми актуальнішими та водночас складнішими як для їх авторів, так і для героїв та споживачів. Напрямок чутливої журналістики нині перебуває на етапі становлення в Україні та потребує детального аналізу практичного досвіду і систематизації теоретичних знань. Потреба в навичках збалансованого висвітлення чутливих проблем зростає через вплив війни.

Проаналізовано практичний підхід журналістів у створенні медіатекстів, які демонструють життя людей із порушенням слуху з урахуванням їх потреб, проблем та досягнень під час війни. Систематизовано тематичні напрямки матеріалів, включно з доступом до медичної допомоги, освіти та розвитку, соціальної адаптації та психологічної підтримки. Узагальнено правила спілкування з людьми, що мають порушення слуху, яких журналісту важливо дотримуватися не тільки для того, щоб не завдати шкоди своєму герою, а й щоб зробити комунікацію з ним найбільш ефективною. Акцентовано увагу на таких викликах: де шукати героїв, як комунікувати з представниками вразливих груп, які вживати терміни та ставити запитання, щоб не травмувати і не образити співрозмовника. Доведено важливість чутливої журналістики у створенні свідомого суспільства, здатного толерантно та емпатично ставитися до осіб із порушенням слуху.

Ключові слова: чутлива журналістика, люди з порушенням слуху, вразливі групи населення, медіатекст, інформація, толерантність, ефективна комунікація.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві дедалі більше людей відчують необхідність у тому, щоб зрозуміти та відчужити чужі проблеми, які можуть бути дискриміновані або провокуватимуть появу відчуження дискомфорту. Допомогти закрити цю потребу розвиненого соціуму прагне чутлива журналістика – важливий та широкий напрям у світі масової комунікації, який передбачає, що журналісти збиратимуть і поширюватимуть інформацію з урахуванням різноманітних культурних, соціальних та етичних факторів. Це означає, що медіафахівці будуть ставитися до інформації та людей, про яких вони пишуть, з повагою, уважністю та емпатією.

Життя осіб із порушенням слуху – лише одна з багатьох чутливих тем, які необхідно висвітлю-

вати з особливою увагою до почуттів і безпеки людей. Війна робить ці теми актуальнішими та водночас складнішими як для їх авторів, так і для героїв та споживачів. Увесь же напрям чутливої журналістики нині перебуває на етапі становлення в Україні та потребує детального аналізу практичного досвіду і систематизації теоретичних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чутлива журналістика – це підхід, в основі якого лежить глибоке розуміння того, як інформаційні повідомлення впливають на різних людей з відмінними життєвим досвідом. У матеріалах цього способу висвітлення подій увага зосереджена на історіях людей, їхніх проблемах і почуттях, які подаються з повагою до гідності та прав людини.

Чутлива журналістика передбачає відмову від стереотипів та уникання невинуватених узагальнень. Вона прагне зменшити відстань між журналістом та тими, про кого він пише, шляхом створення відкритого та діалогічного простору для обміну думками та поглядами. Цей підхід також покликаний допомогти читачам розуміти складні проблеми та навчитися розбиратися в тому, як ці проблеми впливають на різні групи людей [3].

Такий різновид журналістики виник протягом останніх десятиліть як реакція на різноманітні виклики глобального суспільства, тому поки не має єдиної усталеної назви в Україні. Найбільш загальноживаним є саме поняття «соціально чутлива журналістика». Однак близькими за значеннями та більш дослідженими є такі напрями журналістики, як: громадська, етична і толерантна – вивчення яких в Україні займаються Н. Виговська [8], О. Горчинська [2], І. Іванова [5], Ю. Любченко [6], Д. Орлова [3], К. Сірінюк-Долгарьова [8]. Важливо розуміти тлумачення, особливості та способи застосування цих підходів, щоб сформулювати більш точне уявлення про роботу з чутливими темами в журналістиці. Зокрема, укладачі словника-довідника термінів і понять конфліктно-чутливої журналістики в передмові до видання зазначають, що конфліктно-чутлива журналістика (або журналістика, чутлива до конфлікту) належить до «нових різновидів журналізму, які виникли у світі в останні десятиріччя як реакція на різноманітні виклики глобального суспільства» [8, с. 7]. У цій розвідці використовуємо терміни «конфліктно-чутлива журналістика» та «чутлива журналістика» як синонімічні.

Чутлива журналістика вибудовується на основні принципи толерантного, етичного і громадського напрямків роботи, однак набуває також нових особливостей, які залежать від конкретної соціальної категорії людей, про яких ідеться в матеріалі. Найчастіше героями соціальних напрямків журналістики є люди, що належать до вразливих або чутливих груп населення. Несприятливими чинниками в цьому контексті найчастіше вважаються війни, стихійні лиха, епідемії чи такі обставини, що змушують людей покинути власні домівки, шукати прихистку в інших містах або країнах і, як наслідок, почуватися соціально незахищеними. Складні життєві обставини можуть бути зумовлені такими чинниками, як: похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вжи-

вання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, зокрема під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією тощо.

Основне завдання чутливої журналістики – толерантно, етично і водночас доступно для громадськості привернути увагу до певної не резонансної та складної проблеми.

Формулювання цілей статті. У статті розглянемо особливості роботи журналіста з соціально-чутливими темами під час війни на прикладі людей із порушенням слуху.

Виклад основного матеріалу. Напрямок чутливої журналістики має на меті інформувати громадськість про складні ситуації та конфлікти, що відбуваються в різних куточках світу. Важливо розуміти, що матеріали конфліктно-чутливої журналістики не обов'язково сприяють зменшенню конфлікту, адже можуть просто детально розкривати його суть. Значно важливішим для журналістів є потреба зменшити негативний вплив цих подій на суспільство, зокрема на тих, хто постраждав від цих конфліктів. Щоб давати змогу суспільству самостійно ухвалювати рішення, журналіст повинен максимально неупереджено подавати сторони конфлікту, пояснювати причини його розвитку та пропонувати способи виходу із цього конфлікту або життя в ньому [4].

Саме зображення життя людей в умовах конфлікту стає основним ракурсом соціальної тематики в медіа під час війни. Робота з нею може бути необхідною з кількох причин:

1. Інформування громадськості. ЗМІ відіграють важливу роль у поширеній інформації про те, що відбувається на фронті та в зонах конфлікту. Надання точної та об'єктивної інформації про можливі варіанти дій у певних ситуаціях дає людям розуміти, що відбувається, та ухвалити більш свідомі рішення для порятунку себе або співгромадян.

2. Привернення уваги до нагальної проблеми. Журналісти можуть використовувати свій канал зв'язку, щоб привернути увагу до потреб постраждалих від війни та зібрати гуманітарну допомогу.

Це спряє полегшенню життя тих, хто опинився в складних життєвих ситуаціях через війну.

3. Підтримка людей, які постраждали від війни. ЗМІ здатні допомогти людям, які постраждали від війни, наприклад, висвітленням їхніх історій і проблем, розміщенням інформації про варіанти вирішення цих проблем тощо.

4. Збільшення національної єдності. Показуючи різні погляди та думки різних груп населення, висвітлюючи успіхи і перемоги в зоні бойових дій, журналісти можуть створити сприятливу атмосферу для взаємодії та розвитку взаєморозуміння між людьми та посилити національну єдність і стабільність в країні.

5. Захист прав людини. Журналісти можуть виступати захисниками, допомагаючи виявляти порушення прав людини під час війни та висвітлювати ці проблеми.

Під час створення матеріалу, в якому розглядаються проблеми вразливих груп або згадуються особи, які належать до вразливих груп, журналісту варто дотримуватись таких основних правил: використовувати коректну лексику (уникати мови ворожнечі), бути точним, аргументовано викладати факти, отримані чесним шляхом; аналізувати, як вплине матеріал на долю його героїв зараз і через кілька років, та зважати на це під час висвітлення теми; бути вільним від емоцій, упереджень, стереотипів; акцентувати увагу суспільства на правах людини, відповідно до міжнародної антидискримінаційної практики; говорити про окрему людину, а не спільноту, та доносити до всіх її персональний образ і життєвий досвід.

Незважаючи на те, що кількість медіа, які займаються чутливою тематикою, збільшується, не всі журналісти здатні показати справді якісну, професійну роботу через брак знань і навичок щодо підготовки та оприлюднення такого роду матеріалів. У медійників з'являється цілий спектр викликів: де шукати героїв, як комунікувати з представниками вразливих груп, які вживати терміни та ставити запитання, щоб не травмувати і не образити співрозмовника, у який спосіб донести до своєї аудиторії правильні ідеї. Кардинально іншою важливою причиною створення неякісних журналістських матеріалів в українському медіапросторі є навмисне викривлення реальних історій задля збільшення популярності самого медіа [Див.: 1]. У цих випадках журналісти порушують основні професійні стандарти, зовсім не дбаючи про морально-етичну складову роботи.

Зважаючи на все вищеперераховане, роботу із соціальними темами в журналістиці можна ана-

лізувати й на прикладі висвітлення життя людей з порушенням слуху, розглядаючи їхні проблеми через призму різних соціальних тем: навчання, працевлаштування, культура, лікування, державна підтримка тощо. В умовах війни актуальним стали питання захисту слуху від ураження інтенсивними звуками, наприклад: вибухами чи пострілами), забезпечення військовослужбовців спеціальними берушами, а також травмування органів слуху внаслідок вибухів як у військових, так і в цивільних. Зокрема, протягом останнього року в медійному просторі вже звичними є такі поняття, як: баротравма, акустична травма та акубаротравма (іншими словами – контузія) – кожне з яких характеризує різні травматичні ураження органів слуху [7].

Висвітлюючи життя людей, які мають порушення слуху, варто відзначити загальні особливості роботи з медичною тематикою в медіа. Обираючи її, журналіст повинен навчитися розбиратися в професійній лексиці, розрізняти основні симптоми найпоширеніших захворювань, запам'ятовувати назви медпрепаратів, дотримуватися методів доказової медицини у власному житті [2]. Медична журналістика також характеризується високим рівнем невизначеності, що зумовлюється постійним розвитком науки, появою нових захворювань, медикаментів і методів лікування. Медійнику необхідно бути постійно зануреним у медичну галузь, регулярно спілкуватися з її фахівцями, читати відповідну літературу.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, в Україні 2,1 мільйони людей мають порушення слуху різної тяжкості. З них майже 40 тисяч оформлені за статусом осіб з інвалідністю. Такі дані фіксує Міністерство юстиції України станом на 2018 рік (інформації про кількість осіб, які мають порушення слуху, станом на 2023 рік на сайті не подано). Основними причинами виникнення проблем зі слухом є спадкові та інфекційні захворювання, тривалий вплив гучних звуків, контузія, зовнішні подразнення органів слуху, вікові зміни тощо. Впродовж усього життя ці люди відчувають труднощі в комунікації з тими, хто не має проблем зі слухом, через необізнаність обох культур у житті одна одної. Зокрема, люди з порушенням слуху постійно перебувають в інформаційному вакуумі, не мають доступу до більшості громадських заходів і закладів, а також обмежені в працевлаштуванні на відкритому ринку праці. Вони майже не взаємодіють із людьми без порушень слуху, які водночас не цікавляться життям глухих осіб.

Якісна робота журналіста такого вузького спектру роботи потребує налагодження комунікації між представниками цих двох культур, що стає можливим за комплексного підходу до вивчення всіх сфер життя людей із порушенням слуху. Українські медіа досі формують хибне уявлення про людей із порушеннями слуху, що призводить до непорозуміння між ними та людьми, які добречують.

Щоб знайти людей з порушеннями слуху, які погодяться розповісти про різні аспекти свого життя, потрібно постійно відстежувати діяльність громадських організацій, спеціалізованих клінік, слідкувати за публічними особами відповідної галузі. На цьому етапі важливо звернути увагу на високий рівень моральної підготовки журналіста, який у межах створення матеріалів спілкуватиметься з людьми, що мають складні захворювання, або їхніми близькими. Він повинен опанувати знання й про інші вразливі групи населення та особливості комунікації з ними. Потреба в навичках збалансованого висвітлення соціальних проблем зростає саме через вплив війни. До прикладу, людина, яка отримала травму слуху через вибухову хвилю, найбільш імовірно перебувала на території ведення активних бойових дій. У таких випадках найчастіше також ідеться про внутрішньо переміщених осіб або військовослужбовців, на що варто зважати в процесі підготовки матеріалів.

Для спілкування з людьми, що мають порушення слуху, існують певні правила, яких журналісту важливо дотримуватися не тільки для того, щоб не завдати шкоди своєму герою, а й щоб зробити комунікацію з ним найбільш ефективною. У спілкуванні з людьми, що мають порушення слуху, важливо:

1. Попередньо дізнатися в людини, який саме в неї ступінь і тип глухоти та як їй комфортно спілкуватися.
2. Звертатися до письмової комунікації, якщо усна не дає бажаного результату.
3. Подавати будь-яку інформацію доступно та коротко, формулювати конкретні запитання.
4. Дивитися прямо на співрозмовника та чітко вимовляти всі звуки.
5. Обирати тихе небагатолюдне середовище для спілкування.
6. Облаштувати яскраве освітлення і розташуватися достатньо близько до людини, щоб вона могла добре бачити вираз обличчя та рухи журналіста.
7. У відповідь на прохання повторити щось не кричати, а перефразувати висловлювання, підкреслюючи його зрозумілими жестами.

8. Звертатися до співрозмовника на ім'я або злегка торкатися його плеча, якщо виникає потреба привернути увагу до себе.

9. Переконаватися, що герой розуміє журналіста, перепитуючи деяку інформацію з певним інтервалом.

10. Прописувати згадані в діалозі точні дані (адресу, номери, власні назви, терміни тощо) та поточнювати їх після розмови.

11. Акцентувати увагу на зміні теми розмови, використовуючи перехідні фрази, наприклад, «гаразд, зараз поговоримо про...».

12. Користуватися послугами перекладача жестової мови, якщо вона рідною та найзрозумілішою для співрозмовника.

Історії осіб, які живуть з порушенням слуху, пов'язані з непростим і часто унікальним досвідом людей, висвітлення якого вимагає від журналіста чутливого підходу. Не є принциповим у цьому питанні вік і стать героїв, їхні фах, національність, соціальна роль, а також самі причини і вид цих порушень слуху, адже в будь-якому разі журналіст має індивідуально розглядати кожну історію, зосереджуючи увагу на конкретній людині, про яку готує матеріал. Загальні рекомендації формуються передусім на розумінні специфіки світосприйняття, культури, потреб і труднощів осіб з порушенням слуху та глухих осіб. Спілкуючись із ними та вивчаючи всі можливі аспекти їхнього життя, журналіст зможе краще відчувати, як варто працювати з темою, щоб формувати почуття взаємоповаги та взаєморозуміння в суспільстві.

Висновки. Таким чином, робота з чутливими темами в журналістиці розкриває проблеми, тенденції та перспективи у сфері суспільного життя. Журналістика, яка зосереджується на соціальних темах, відіграє значну роль у формуванні громадської думки, підвищенні свідомості та стимулюванні позитивних змін у суспільстві. Одним із ключових аспектів роботи з чутливими темами є розкриття соціальних нерівностей, виявлення проблемних ситуацій та спонукання до громадської дискусії. Журналісти мають можливість залучати увагу до суттєвих питань, які часто залишаються поза увагою широких мас. Дослідження дає змогу зрозуміти, що чутлива журналістика покликана зменшити культурну та соціальну дискримінацію, підвищити рівень розуміння та співпраці між людьми різних груп населення. Толерантне висвітлення життя людей із порушенням слуху необхідне не тільки з етичної точки зору, але й з практичної, адже допомагає зберегти достовірність та об'єктивність інформації,

яку передає журналіст, та забезпечити належне відображення та розуміння людей з порушенням слуху в суспільстві.

Перспектива у сфері реалізації теми – детальний опис основних кроків роботи журналіста над

висвітленням чутливих тем у медіа та систематизація нових напрямків інформаційної діяльності в ракурсі життя людей із порушенням слуху, окреслення можливих ризиків у написанні таких матеріалів і ефективних методів їх подолання.

Список літератури:

1. Германов В. Вплив сенсаційних журналістських матеріалів на підсвідомість аудиторії. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=367>
2. Горчинська О. Особливості висвітлення життя ключових груп населення: рекомендації для ЗМІ. Київ: Альянс громадського здоров'я, 2021. 58 с.
3. Доляючи бар'єри: Роль ЗМІ у висвітленні конфліктно-чутливих тем. Спеціальний звіт / ред. Д. Дуцик. Київ: ГО «Детектор Медіа», 2016. 48 с.
4. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с.
5. Іванова І., Ушеренко С. Особливості соціальної роботи з людьми з порушенням слуху: досвід України і Литви. Освіта регіону. Політологія, психологія, соціальні комунікації : український науковий журнал / гол. ред. В. М. Бебик. Київ: Університет «Україна», 2017. № 11 (46). С. 110–118.
6. Любченко Ю. Конфліктно-чутлива журналістика: навчальна дисципліна. Запорізький національний університет. 2020. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=9949>
7. Клінічні рекомендації CPG. Вибухова травма вуха/акустична травма і втрата слуху: керівництво з клінічної практики. США: Joint Trauma System. 2018. 12 с. URL: <https://tccc.org.ua/files/downloads/tccc-cpg-9-aural-blast-injury-acoustic-trauma-and-hearing-loss-en.pdf>
8. Конфліктно-чутлива журналістика : короткий словник-довідник термінів і понять / уклад. Н. Виговська, Ю. Любченко, К. Сірінюк-Долгарьова. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 94 с. URL: <file:///C:/Users/Polin/Downloads/61654032.pdf>

Rozhylo M. A., Zabolotna P. S. FEATURES OF A JOURNALIST'S WORK WITH SOCIALLY SENSITIVE TOPICS IN THE MEDIA DURING THE WAR (EXAMPLE OF PEOPLE WITH HEARING IMPAIRMENT)

The article is devoted to defining the features of a journalist's work with socially sensitive topics. Attention is focused on outlining the issues of sensitive journalism and its role in the context of the lives of people with hearing impairment in the conditions of war. The process of implementation of the topic of people with hearing impairment in modern media is described, the importance of a professional journalistic approach to topics that focus on the life of this vulnerable social group in the conditions of military operations is emphasized. It is well-founded that the life of people with hearing impairment is one of many sensitive topics that must be covered with special attention to people's feelings and safety. War makes these topics more relevant and at the same time more difficult for both their authors, heroes and consumers. The direction of sensitive journalism is currently at the stage of formation in Ukraine and requires a detailed analysis of practical experience and systematization of theoretical knowledge. The need for skills in balanced coverage of sensitive issues is heightened by the impact of war.

The practical approach of journalists in creating media texts that demonstrate the lives of people with hearing impairment, taking into account their needs, problems and achievements during the war, is analyzed. The thematic areas of the materials are systematized, including access to medical care, education and development, social adaptation, and psychological support. The rules of communication with hearing impaired people are summarized, which it is important for a journalist to follow not only in order not to harm his hero, but also to make communication with him the most effective. The importance of sensitive journalism in creating a conscious society capable of tolerant and empathetic treatment of hearing impaired persons has been proven.

Key words: sensitive journalism, people with hearing impairment, vulnerable population groups, mediatext, information, tolerance, effective communication.